

Vår dato:
27.06.2003

Vår referanse:
03/69 - 2

Deres dato:
02.04.03

Deres referanse:
2003/1372 ME/ME1
CBU:elt

Saksbehandler:
Kjærstin Åstveit

Kultur- og kirkedepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

Utdannings- og forskningsdepartementet
Pb 8119 Dep
0032 Oslo

Endringer i åndsverkloven – høringsuttalelse fra Universitets- og høgskolerådet

Vi viser til høring fra Kultur- og kirkedepartementet 2. april 2003, vedr endringer i åndsverkloven m.m. som følge av Europaparlaments- og rådsdirektiv 2001/29/EF.

Vedlagt følger Universitets- og høgskolerådets høringsuttalelse .

Vennlig hilsen

Kirsti Koch Christensen
styreleder

Widar Hvamb
generalsekretær

Kopi: UHRs medlemsinstitusjoner, Norsk studentunion og Studentenes Landsforbund

Høringsuttalelse – Endringer i åndsverkloven m.m. som følge av Europaparlamentets- og rådsdirektiv 2001/29/EF

Saken ble behandlet på fullmakt av UHRs styreleder 26.06.2003, jfr. styresak UHR s-62/03

1. Innledning

Universitets- og høyskolerådet (UHR) er det viktigste samarbeidsorgan for norske universitet og høyskoler og skal bidra til utviklingen av Norge som en kunnskapsnasjon på høyt internasjonalt nivå. UHR er fellesorgan for fire universiteter, seks vitenskapelige høyskoler, seks statlige høyskoler og to kunsthøyskoler.

Forslaget til endringer i åndsverkloven som følge av EUs direktiv om opphavsrett i informasjonssamfunnet (Opphavsrettsdirektivet) har stor betydning for universitetene og høyskolene. Universitetene og høyskolene skal etter § 2 i lov om universiteter og høyskoler gi høyere utdanning, drive forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid, formidle kunnskap om virksomheten og utbre forståelse for vitenskapens metoder og resultater, organisere tilbud om etterutdanning samt ha et særlig nasjonalt ansvar for grunnforskning og forskerutdanning og for å bygge opp, drive og vedlikeholde forskningsbiblioteker og museer med vitenskapelige samlinger og publikumsutstillinger. Formålsparagrafen i universitets- og høyskoleloven § 2 ble endret med virkning fra 1 juli 2002 for å synliggjøre institusjonenes særlige ansvar for å legge forholdene til rette for at forskningens resultater blir utnyttet slik at de på en best mulig måte kommer samfunnet til gode, både i offentlig forvaltning, kulturliv og næringsliv. Det ble videre, i § 2 nr 6, foretatt en presisering av at institusjonen har et ansvar for å utvikle og tilby etter- og videreutdanning på sine fagområder.

Den virksomhet som drives ved universitetene og høyskolene er ikke-kommersiell. De 38 offentlige universiteter og høyskoler som er medlem i Universitets- og høyskolerådet har ikke som oppgave å gi et økonomisk overskudd. Hensikten med å eie og drive forsknings- og undervisningsinstitusjoner er derimot å skaffe samfunnet og den enkelte immaterielle verdier i form av økt innsikt, kunnskap og kompetanse. De undervisningsoppgaver som de offentlige universitetene og høyskolene er pålagt skal skje uten betaling, eventuelt ikke betaling utover kostnadsdekning.

Frembringelse og utnyttelse av åndsverk og andre beskyttede prestasjoner etter åndsverkloven står sentralt ved oppfyllelsen av disse samfunnsoppgavene. Mange opphavsmenn til faglitteratur og læremidler er ansatt ved universitetene og høyskolene, og frembringer åndsverk i forbindelse med sitt arbeid, som er finansiert over institusjonenes lønns- og driftsbudsjetter. Forsknings- og undervisningsaktivitetene ved norske universiteter og høyskoler er også nødvendig for utbredelse av faglitteratur og læremidler i Norge.

Den samfunnsoppgave som universitetene og høyskolene er tillagt, forutsetter at åndsverk i rimelig utstrekning kan benyttes i forbindelse med forskning og undervisning uten å gjøres avhengig av samtykke og/eller betaling. Forsknings- og undervisningsformål er i kjerneområdet for de formål som både etter norsk rett og etter Opphavsrettsdirektivet begrunner avgrensninger i opphavsretten. Fortalens punkt 34 angir at det kan innføres visse unntak og innskrenkninger med henblikk på bruk til undervisning og forskning samt til fordel for offentlige institusjoner som for eksempel biblioteker og arkiver. Fortalens punkt 42 understreker at direktivets unntak for forskning og undervisning, herunder fjernundervisning, retter seg mot utdanningsmessige og vitenskapelige aktiviteter som er av ikke-kommersiell

karakter. Direktivets artikler 5 (2) (b) og (c) samt 5 (3) (a), (d), (f), (n) og (o) inneholder unntaksbestemmelser som enten spesifikt gjelder for undervisnings- og forskningsformål, eller åpner for andre unntak som er viktige for slik virksomhet – for eksempel kopiering til privat bruk.

Universitets- og høyskolerådet vil understreke at utnyttelse i forbindelse med ikke – kommersielle undervisnings- og forskningsaktiviteter, ikke kan sammenlignes med utnyttelse som skjer i forbindelse med kommersielle virksomheter. Det er av betydning for vårt land at det legges til rette for – også i åndsverkloven - at universitetene og høyskolene kan utføre den samfunnsoppgave de er pålagt – å sørge for kunnskapsspredning og forskning.

Når enerettene etter åndsverkloven skal avgrenses i forhold til de særlige samfunnsmessige formål og behov som er knyttet til undervisning og forskning, må det også tas særlig hensyn til de endringer som nå skjer innenfor høyere utdanning, blant annet i forbindelse med innføring av nye akademiske titler og grader, endring av karaktersystemet og innføring av kvalitetsreformen. Studentene skal i større grad trenes til å arbeide selvstendig med faglige spørsmål, individuelt eller i fellesskap med andre studenter, og utdanningen skal gjennomføres på kortere tid enn det som til nå har vært vanlig for de fleste studier. Det er nødvendig å ta i bruk og utvikle forbedrede undervisningstilbud, gjerne basert på informasjons- og kommunikasjonsteknologi, det vil si digitale læremidler, for eksempel i forbindelse med fjernundervisning. Digitalisering av verk, og bruk av verk som foreligger i maskinlesbar form som elementer i læremateriale som stilles online til disposisjon for studentene, er viktig i dag og må påregnes å bli enda viktigere i årene fremover.

Det er derfor av avgjørende betydning at åndsverkloven etablerer en rimelig balanse mellom rettighetshavernes interesser på den ene side og de sentrale samfunnsoppgaver som er knyttet til forskning og undervisning på den annen side. Opphavsretsreglene må ikke være innrettet slik at de legger urimelige begrensninger på adgangen til å drive forskning og kunnskapsformidling eller så store økonomiske byrder på institusjonene at utnyttelsen av åndsverk må begrenses av budsjettmessige grunner.

På bakgrunn av disse generelle synspunkter skal Universitets- og høyskolerådet kommentere enkeltforslagene i høringsnotatet.

2. Eneretten til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (§ 2)

Universitets- og høyskolerådet støtter forslaget om at nå gjeldende lovtekst ”*fremføring utenfor det private området*” erstattes med ”*offentlig fremføring*”. Denne endringen i lovteksten er hensiktsmessig, fordi loven da bringes i samsvar med avgrensingsbestemmelsene i kapittel 2; spesielt bestemmelsen i § 21 om offentlig fremføring i undervisning. Sett i lys av departementets uttalelse på side 45 om at det avgjørende er om ”*allmennheten har tilgang*” til undervisningen, er også terminologien ”*offentlig fremføring*” klargjørende.

Universitets- og høyskolerådet mener at Kultur- og kirkedepartementet på side 21 og 76 i høringsnotatet, foretar viktige – og riktige – presiseringer av hva som skal anses som ”*offentlig fremføring*” i interaktive brukersituasjoner. UHR er enig i at det f.eks. ikke er offentlig fremføring der hvor en datamaskin med Internet-tilgang stilles til rådighet for personlig bruk i et lokale som er åpent for allmennheten. Som fremholdt i høringsnotatet side

76 vil det å stille til rådighet utstyr for personlig, interaktiv bruk, som hovedregel ikke være å anse som en offentlig fremføring av verk m.v. som brukeren selv velger å konsultere.

Universitetsbiblioteker har i dag utplassert datamaskiner med internettilgang tilgjengelig for brukerne i sine lokaler. Når en student, forsker eller lærer logger seg på og selv finner frem til det materiale som er av interesse for vedkommende, er det – som påpekt i høringsnotatet – en stor grad av interaktivitet i brukersituasjonen, og selve utplasseringen av datamaskinen kan da ikke være grunnlag for at institusjonen skal anses å ha tilgjengeliggjort materialet i åndsverklovens forstand. En mer restriktiv forståelse av tilgjengeliggjøringsbegrepet vil legge vesentlige begrensninger på muligheten til å drive undervisning hvor studenten skal ta større ansvar for egen læring og selv finne frem til relevant materiale.

3. Visningsretten – forholdet mellom visning og fremføring (§§ 2 og 20)

Låneregelen i åndsverkloven § 20 annet punktum er viktig for universitetene og høskolene.

Innenfor undervisningen på universitetene og høskolene er det mange situasjoner hvor det er spørsmål om det foreligger ”visning” i opphavsrettslig forstand. Som eksempler kan nevnes fysisk fremvisning av kunstverk eller fotografi under en forelesning, projisering av et verk på skjerm ved bruk av hjelpemidler – hva enten dette er lysbildeapparat, overheadprojektor, videokanon og lignende og uavhengig av om fremvisningen er analog eller digital, og digital overføring via nettverk – for eksempel fjernundervisning over Internet.

Universitets- og høskolerådet er uenig i at visningsbegrepet begrenses til direkte visning av et fysisk eksemplar for et tilstedeværende publikum, mens all ”indirekte visning” skal falle under fremføringsretten, for eksempel digital overføring via nettverk, skjermgjengivelse av et eksemplar fra en fysisk bærer (diskett eller lignende), eller projisering av verket på lerret. Konsekvensen av departementets syn vil være at formidling av verk på denne måten – for eksempel ved fjernundervisning og fremvisning på storskjerm i en forelesningssituasjon – vil være vederlagspliktig og kreve samtykke fra rettighetshaverne, med de unntak som følger av § 21 eller andre av lovens avgrensingsbestemmelser.

Universitets- og høskolerådet mener at departementets forslag går lenger enn bare å være en ”klargjøring” av gjeldende rett. Vi viser i denne forbindelse til Opphavsrettsutvalgets uttalelser i NOU 1986:18 (side 20 – 21) om at gjengivelse av kunstverk og fotografi på dataskjerm bør anses som visning. Begrunnelsen var at det reelt sett er liten forskjell på gjengivelse av utseendet på et kunstverk på en dataskjerm og gjengivelse ved projisering på lerret. Det var derfor i følge Opphavsrettsutvalget mest nærliggende å anse skjermbildet som en visning av kunstverket.

Forslaget om å begrense visningsbegrepet til fremvisning av fysiske eksemplarer er derfor en reell innsnevring i forhold til gjeldende rett. Dette har betydning for adgangen til uten rettighetshaverens samtykke å benytte offentliggjorte kunstverk og fotografier i undervisningen. En slik endring av gjeldende rett vil legge nye administrative og økonomiske byrder på institusjonen, og vil i siste instans kunne føre til at undervisningen – og studentene – blir skadelidende.

Ettersom denne innskrenkningen ikke er reflektert i lovteksten, er det imidlertid usikkert hvilken rettslig betydning uttalelsene i forarbeidene vil ha for fastleggelsen av gjeldende rett.

Universitets- og høyskolerådets oppfatning er at visningsbegrepet – og derved utstrekningen av visningsadgangen etter åndsverkloven § 20 annet punktum, skal forstås i tråd med de retningslinjer som ble angitt av Opphavsrettsutvalget i NOU 1986:18, side 20-21 og tilpasses den teknologiske situasjon i dag. Konsekvensen av dette er at fremvisning av kunstverk på skjerm, hva enten det er dataskjerm eller storskjerm, og hva enten det skjer ved analoge eller digitale midler, skal anses som visning. Dersom Kultur- og kirkedepartementet ikke deler denne oppfatning, må det i det minste fastslås i forarbeidene at projisering på storskjerm ved analog gjengivelse er å anse som ”visning” etter åndsverkloven.

4. Kopiering til privat bruk (§12)

Adgangen til kopiering til privat bruk er meget viktig for forskning og undervisning ved universitetene og høyskolene. Det må opprettholdes en adgang til kopiering til personlig yrkesmessig bruk, både ved digitale og analoge midler, i forbindelse med forskning, undervisning og studier. Utgangspunktet må være at kopiering som skjer i forbindelse med forskning, og studentenes egen kopiering, er omfattet av privatkopieringsadgangen. Likeledes må en del kopiering som gjøres av lærere i forbindelse med undervisningen være omfattet.

Universitets- og høyskolerådet slutter seg til bemerkningene i høringsnotatet side 28-29 om at det etter åndsverkloven § 12 etter gjennomføringen av direktivet også bør være en viss adgang til å kopiere til personlig, yrkesmessig bruk, og at denne adgangen til å kopiere til personlig, yrkesmessig bruk, når den er begrenset, ikke kommer i nevneverdig grad i konkurranse med opphavsmannens økonomiske interesser.

Universitets- og høyskolerådet er imidlertid uenig i at en avtale om avtalelisens etter §§ 13 – 14 innsnevrer privatkopieringsadgangen, slik det er uttalt i Ot.prp. nr 15 (1994-95) og lagt til grunn i høringsnotatet. Etter vår oppfatning kan denne begrensningen ikke utledes av lovteksten, og den har heller ikke støtte i de generelle prinsippene som gjelder for tolkning av åndsverklovens låneregler.

Universitets- og høyskolerådet er også uenig i – og vil reservere seg mot – uttalelsen i høringsnotatet side 29 om at det vil skje en viss innstramming i kopieringsadgangen. Etter vår vurdering krever ikke direktivet ytterligere begrensninger i adgangen til kopiering til personlig, yrkesmessig bruk enn det som følger av gjeldende rett, jfr. vilkåret i § 12 om at kopieringen ikke skal skje i ervervsøyemed. Direktivets artikkel 5.2 (c) fastsetter at reproduksjon til privat bruk kan skje til formål som verken direkte eller indirekte er kommersielle. Virksomheten ved de offentlige universitetene og høyskolene er ikke – kommersiell, jfr. pkt. 1 over. Privat kopiering som skjer ved universitetene og høyskolene kan derfor ikke sammenlignes med privat kopiering som skjer av ansatte i virksomheter som har fortjenesteformål. Etter direktivet vil privatkopiering som skjer til forsknings- undervisnings- og læringsformål vil de falle innenfor kriteriet ”*formål som verken direkte eller indirekte er kommersielle*”. Universitets- og høyskolerådet mener derfor at direktivet åpner for en mer omfattende privatkopieringsrett i forbindelse med forskning og utdanning enn det som i dag anses å følge av § 12, og UHR ber om at dette klargjøres i proposisjonen.

Universitets- og høyskolerådet er enig i at det på de områder som er dekket av avtalelisens normalt ikke vil være grunnlag for kompensasjon for privat bruk, jf høringsnotatet side 31.

Departementet foreslår at det innføres et generelt forbud mot bruk av *fremmed hjelp* ved kopiering av musikkverk og filmverk. Dette innebærer ifølge høringsnotatet at studenter og ansatte ikke kan benytte institusjonens – herunder bibliotekets – kopimaskiner og lignende til kopiering av noter for privat bruk og institusjonens videomaskiner og annet opptaksutstyr til kopiering av filmverk og musikkverk. Det forutsettes videre at datamaskiner med Internettilgang som er tilgjengelige blant annet i biblioteker, ikke kan benyttes til nedlasting av musikk og film.

Den lovanvendelse som Kultur- og kirke departementet legger opp til, vil medføre vesentlige begrensninger for undervisning og forskning innenfor blant annet musikk- og mediefag. Departementets lovforståelse er upraktisk og vanskelig å håndheve, og den følger heller ikke av en naturlig språklig forståelse – når det er studenten eller den ansatte selv som kopierer. Behovet for å unngå ulovlig nedlasting av musikk og film fra Internet, er ivaretatt ved § 11a om lovlig kopieringsgrunnlag.

Universitets- og høskolerådet vil mot denne bakgrunn be om at det gjøres klart i proposisjonen at privat kopiering av musikkverk og film ved hjelp av institusjonenes utstyr *ikke* skal anses som fremmed hjelp.

5. Avtalelisens for bruk av verk i undervisningsvirksomhet (§ 13 b)

Universitets- og høskolerådet støtter forslaget om å utvide gjeldende avtalelisens i § 13 til å omfatte det digitale området. I forbindelse med utarbeidelse og bruk av digitale læremidler er det et klart behov for å kunne sammenstille forskjellige verkelementer og til å etablere databaser med tekster, kunstverk, musikkverk mv til bruk i undervisning og forskning. Avtalelisensen vil forenkle muligheten til å utarbeide og bruke digitale læremidler, og vil sette institusjonene bedre i stand til å oppfylle sine undervisningsoppgaver i fremtiden ved bruk av ny teknologi.

Universitets- og høskolerådet støtter videre at det i lovteksten klargjøres at avtallisensen også omfatter en rett til å gjøre verk tilgjengelig i undervisningsvirksomheten og at det presiseres at bestemmelsen ikke gjør innskrenkning i fribruksregelen i § 21. Det bør imidlertid her også vises til de øvrige fribruk - og tvangslisensbestemmelser for undervisnings- og forskningsformål.

På bakgrunn av den vide og generelle anvendelsen som Kulturdepartementet gir ordningen, vil imidlertid mange spørsmål om avtalens innhold og avgrensning være overlatt til forhandlingene mellom partene. For universitetene og høskolene er det svært viktig at det ved innføringen av en digital avtalelisens ikke etableres en ordning som medfører at det skal innhentes samtykke og betales for utnyttelse av verk m.v. hvor det allerede foreligger samtykke til bruk. Det er videre av stor betydning at utvidelsen av ordningen – og innføringen av flere nye avtalelisenser i tillegg – ikke innebærer at rettighetshaverorganisasjonene får et ytterligere monopol, og at den ubalanse som i dag foreligger mellom brukerne og Kopinor, blir videreført og eventuelt øket.

Det må derfor *klargjøres i proposisjonen* at avtalelisensen står tilbake for individuelle samtykker, og at slike samtykker også kan være ”stilltiende” eller følge av de konkrete omstendigheter, praksis og sedvane. For eksempel må det være klart at nedlasting, utskrifter

og annen utnyttelse av verk og andre beskyttede arbeider som er lagt ut på Internet med rettighetshaverens samtykke, uten at rettighetshaveren har satt særlige begrensninger i bruken, er klarert individuelt, og derfor ikke skal omfattes av en avtale om avtalens. Det er alminnelig akseptert i Norge og i utlandet at verk m.v. som gjøres tilgjengelig på Internet under slike omstendigheter, kan benyttes av brukere også utover de avgrensninger som åndsverkloven fastsetter. Dersom en rettighetshaverorganisasjon – for eksempel Kopinor – skal kreve betaling og sette vilkår for – og eventuelt nedlegge forbud mot – slik utnyttelse, vil dette ha dramatiske følger for bruk av Internet som informasjonskanal og for institusjonenes undervisningsvirksomhet og økonomiske situasjon. En slik myndighet vil også være rettslig ubegrunnet, fordi avtalelisensen står tilbake for individuelle samtykker.

Et hovedproblem med avtalelisensordningen – sett fra brukersiden – er at forhandlingsmotparten er en organisasjon som reelt sett kontrollerer alle rettighetene, og som i kraft av dette kan nedlegge utnyttelsesforbud dersom avtale ikke inngås på vilkår som organisasjonen aksepterer. Det er en uakseptabel ubalanse mellom partene, og etter Universitets- og høyskolerådets oppfatning må lovgiver sørge for å innføre mekanismer som motvirker denne ubalansen.

Universitets- og høyskolerådet vil derfor foreslå at det innføres en *subsidiær nemndslisens* for avtalelisens innen undervisningsområdet, i tråd med den ordning som nå er lovfestet (men foreslått opphevet) for avtalelisens for kringkasting i § 35.

Universitets- og høyskolerådet kan ikke se at de konvensjonsrettslige betenkeligheter som Kulturdepartementet la vekt på i Ot.prp. nr 15 (1994-95) side 27, kan være avgjørende i forhold til undervisningssektoren. Som fremholdt i proposisjonen er det særlig utenfor undervisningssektoren at de konvensjonsrettslige betenkeligheter gjør seg gjeldende. Det vil i praksis ikke innebære noe urimelig innskrenkning i rettighetshaverens interesser at avgjørelsen av om det skal gis tillatelse, og vilkårene for tillatelsene, overlates til en uavhengig nemnd. Særlig på det digitale området kan også en rettighetshaver som selv ønsker å regulere bruken og få betaling, sikre det ved egne avtaler, jfr. over. Rettighetshavernes interesser må også veies mot brukernes interesser, og hensynet til å avdempe virkningene av monopolmakt.

Dersom departementet til tross for dette ikke finner at det er konvensjonsrettslig adgang til å innføre en subsidiær nemndslisens innen undervisningsområdet, kan det som et alternativ – som imidlertid er mindre tilfredsstillende sett fra brukersiden – vurderes å gi Riksmeglingsmeglingsmannen myndighet til å foreslå at tvisten avgjøres av en nemnd, og til å bestemme at gjeldende avtale skal forbli i kraft i en periode som gir partene anledning til å vurdere Riksmeglingsmannens forslag. En slik periode kan passende settes til 2 måneder. Til sammenligning vises til den danske opphavsrettsloven § 52, hvor perioden for avtalen imidlertid bare er 2 uker.

Når det gjelder forholdet mellom fribruksregelen i § 21 og § 13 b, vises til våre bemerkninger om fjernundervisning.

6. Fremføring i undervisning, særlig ved fjernundervisning (§ 21)

Universitets- og høyskolerådet er tilfreds med at Kultur- og kirke departementet fastslår at § 21 kan opprettholdes som en fribruksregel, og at bestemmelsen vil gjelde for fjernundervisning.

Direktivets artikkel 5.3 (a) åpner også for at det i forbindelse med fjernundervisning skal være rett til *eksemplar fremstilling* av åndsverk. Utover den adgang til bruk av kunstverk og fotografier i illustrasjonsøyemed som vil følge av fribruksbestemmelsen i § 23, legger imidlertid høringsforslaget opp til at selve eksemplar fremstillingen skal være hjemlet i avtaler med rettighetshaverne – enten individuelle avtaler eller avtaler om avtalelisens.

Reelt sett medfører dette at fribruksregelen i § 21 for fjernundervisning får liten praktisk virkning, og at rettighetshaverne vil styre adgangen til å drive fjernundervisning i ikke – kommersiell undervisningsvirksomhet. For å oppfylle de særlige hensyn og behov som ligger til grunn for direktivets artikkel 5 (3) a) og § 21, er det derfor nødvendig at det innføres en særlig *fribruks bestemmelse som sikrer institusjonene en rett til å foreta slik eksemplar fremstilling som er nødvendig i forbindelse med fremføring av verk i undervisningen*. En slik fribruksbestemmelse vil dekke den digitalisering, nedlasting og opplasting mv av verk som vil måtte være nødvendig for illustrasjonsformål i fjernundervisningen.

Et alternativ til å innføre en egen bestemmelse om dette, er at det gis forskrift om slik eksemplar fremstilling etter forslaget til § 16 a. Universitets- og høyskolerådet antar imidlertid at slik eksemplar fremstilling som det her er tale om, ikke uten videre faller innefor rammen for den foreslåtte forskriftshjemmelen i § 16 a, og det hadde også vært ønskelig at adgangen til eksemplar fremstilling ble fastlagt i lovteksten. Dersom departementet finner at en fribruksbestemmelse for eksemplar fremstilling i forbindelse med fjernundervisning går for langt, foreslår Universitets- og høyskolerådet at det innføres en *tvangslisens* for slik eksemplar fremstilling.

7. Kriteriet ”ikke – kommersiell”

Skillet mellom ervervsmessig og ikke-ervervsmessig virksomhet er sentralt direktivet, og er også et bærende hensyn for at det kan – og bør - gis mer vidtgående unntak fra enerettene for undervisning og forskning ved universitetene og høyskolene, enn for andre formål.

Universitets- og høyskolerådet er enig i den forståelse av begrepet som legges til grunn i høringsnotatet. Således er UHR enig i at betaling for å delta på et bestemt kurs som ikke går utover de faktiske utgifter ved kurset, jfr. høringsnotatet s. 46, ikke er ervervsmessig/kommersiell virksomhet. Vi vil imidlertid peke på at departementets bemerkninger ikke er helt konsistente, ved at det også benyttes begrepet ”symbolsk betaling”. En ”symbolsk betaling” kan være noe mindre enn dekning av faste kostnader. Henvisningen til ”symbolsk betaling” bør derfor fjernes i proposisjonen, slik at det ikke oppstår tolkningstvil på dette punkt.

8. Eksemplarfremstilling i arkiv, bibliotek og museer mv (§§ 16 og 16 a)

Universitets- og høyskolerådets bibliotekutvalg skriver i sin høringsuttalelse (vedlagt UHRs høringsuttalelse):

I universitets- og høyskolerådets høringsuttalelse til forslaget til nye forskrifter om eksemplarfremstilling i bibliotek m.v. i 2001, ble særlig behovet for formidling av artikkelkopier til fagbibliotekets brukere og til brukere ved andre fagbibliotek fremhevet. I høringsuttalelsen ble det fremholdt at formidling av artikkelkopier til fagbibliotekets brukere og til brukere ved andre fagbibliotek utgjør en sentral og helt avgjørende del av fagbibliotekenes virksomhet. I et samfunn med stadig tettere internasjonal forbindelse og innflytelse, sammenholdt med utviklingen i mulighetene for informasjonsutveksling, er tilgangen på faglitteratur innenfor de enkelte områder enorm. Særlig gjelder dette for fagtidsskrifter. Den enkelte forsker har begrensede muligheter til å skaffe seg tilgang til slikt materiale på egen hånd uten hjelp fra fagbibliotekene. Tradisjonelt har tilgangen vært sikret gjennom formidling av fotokopier, enten dette skjer ved "kopiering på stedet" eller ved at det enkelte bibliotek sender fotokopi som brevpost eller telefaks. Ved den digitale teknikken oppstår nye muligheter for rask formidling, både ved at tidsskrifter i økende grad finnes i digital form, og gjennom skanning av papirbaserte tidsskrifter. Dette muliggjør formidling i løpet av sekunder eller minutter etter at bestillingen er effektivert, for eksempel via elektronisk post. Artikkellevering i elektronisk form fra bibliotekene på denne måten har blitt en standardtjeneste i mange land. Som eksempel ble nevnt at Universitetsbiblioteket i Delft, Nederland har hatt tilbudet i 3-4 år, mens amerikanske og engelske bibliotek har gitt tilbudet i enda lengre tid. Like før jul 2000 gikk tyske bibliotek ut med tilsvarende brukertilbud, også rettet mot norske fagbibliotek og deres brukere. Mot denne bakgrunn fremholdt UHR at norske fagbibliotek er kritisk avhengige av å kunne utnytte tilgjengelig teknologi for å effektivisere sine tjenester, og at forslaget til forskrifter ikke gikk langt nok i å ivareta disse behov. Også spørsmålet om en avtalelisens for bibliotekene ble tatt opp, og Universitets- og høyskolerådet fremholdt behovet for en slik ordning. Samtidig pekte rådet på at det på dette felt må trekkes en grense mellom rettighetshavernes interesser og viktige samfunnsinteresser, og at en vederlagsordning som blir for kostbar for institusjonene i realiteten vil gå ut over kvaliteten på det studietilbud og den forskning som bedrives her til lands.

I tråd med synspunktene over, vil Universitets- og høyskolerådet foreslå at lovforslaget tillater overføring av eksemplarer mellom institusjonene, det vil si tilgjengeliggjøring til andre enheter enn ulike filialer av samme bibliotek, og uten at det skjer i forbindelse med et "begrenset" fjernlån.

Videre vil UHR fremheve behovet for å kunne fremstille verk i digital form. Det vises i denne forbindelse til høringsuttalelsen fra Nasjonalbiblioteket, som også henviser til UHRs høringsuttalelse fra 2001.

9. Særlig eksemplarfremstillingsrett for undervisningsinstitusjoner (§ 16)

Universitets- og høyskolerådet slutter seg til forslaget om å utvide forskriftshjemmelen i åndsverkloven § 16 til også å omfatte undervisningsinstitusjoner, jfr. direktivets artikkel 5.2 (c), og begrunnelsen for forslaget, inntatt i høringsnotatet side 41.

”Undervisningsinstitusjoner” dekker etter høringsnotatet side 80 ”institusjoner som har undervisning som sitt hovedformål og er åpne for allmennheten”. Det er lagt opp til at begrepet vil bli nærmere definert i forskrift. Kultur – og kirke departementet bes gjøre klart i proposisjonen at denne definisjonen vil dekke offentlige universiteter og høskoler, – også de som har betydelig forskningsvirksomhet.

10. Samleverk (§18)

Universitets- og høskolerådet støtter forslaget om å oppheve ”5 – års regelen” i gjeldende § 18. UHR er imidlertid uenig i at gjeldende tvangslisensbestemmelse skal omgjøres til en avtalelisens.

For universitetene – og høskolene – som driver ikke – kommersiell virksomhet, har det praktisk betydning dersom man for fremtiden skal gjøres avhengig av et samtykke fra en rettighetshaverorganisasjon, og skal måtte forhandle vilkår og begrensninger i adgangen til å lage samleverk. Forslaget må forventes å føre til merarbeid og økte kostnader for institusjonene.

11. Gjengivelse av kunstverk og fotografier (§ 23)

Fribruksbestemmelsen i § 23 er viktig for universitetene og høskolene, både i forhold til tradisjonell undervisning, og i forhold til fremstilling og bruk av digitale læremidler. Begrensningen til at fremstillingen ikke skal være av ”allmennopplysende karakter”, er imidlertid lite tilpasset den faktiske læremiddelsituasjon ved mange læresteder. Således vil verk som er av allmennopplysende karakter, i en del fag også være undervisningsmateriale. I praksis er det vanskelig å trekke et skille mellom ”kritisk og vitenskapelig fremstilling” og fremstillinger som er ”av allmennopplysende karakter”.

Også vilkåret om at gjengivelsen skal skje ”i tilslutning til teksten” skaper tolkningsproblemer.

Universitets- og høskolerådet foreslår derfor at det i § 23 inntas en bestemmelse som ligger nærmere opp til direktivets ordlyd:

”Offentliggjort kunstverk og offentliggjort fotografisk verk kan gjengis for illustrasjonsformål i vitenskapelig fremstilling eller fremstilling som benyttes i forbindelse med undervisning.”

I § 24 foreslår Kulturdepartementet å oppheve gjeldende tvangslisens for gjengivelse av fotografiske verk til klargjøring av teksten i skrifter bestemt til bruk i opplæring, og erstatte den med en ny avtalelisens. Bestemmelsen vil antagelig ha liten betydning for universitetene og høskolene, som i stor utstrekning vil være dekket av § 23.

Universitets- og høskolerådet er imidlertid ikke enig i at tvangslisensen skal erstattes av en avtalelisens. En avtalelisens vil kunne vanskeliggjøre bruk av kunstverk og fotografi i denne sammenheng i den utstrekning slik utnyttelse ikke er dekket av § 23. UHR foreslår derfor at det fortsatt skal være en tvangslisens på dette området.

11. Tekniske beskyttelsessystemer (53 b)

Universitets- og høskolerådet finner det meget uheldig at Kultur – og kirke departementet ikke har valgt å gi adgangen til bruk av verk etter § 53 b, virkning også for kopiering til privat bruk. For undervisningen og forskningen ved universitetene og høskolene er informasjons – og kunnskapstilgang helt vesentlig, og tekniske begrensninger på adgangen til kopiering til privat bruk kan legge begrensninger på undervisning og forskning. For eksempel kan en forsker som arbeider med en avhandling risikere at han ikke får tilgang til relevant materiale, fordi det er beskyttet ved kopisperrer eller lignende. Det vil være klart i strid med grunnleggende prinsipper om kunnskapsformidling innenfor forskningen.

Universitets- og høskolerådet ber derfor om at oppregningen av bestemmelser i forslaget til § 53 (b) utvides med en henvisning til § 12.

12. Andre bestemmelser av betydning for universitets- og høskolesektoren (§§ 13 og 13 a)

Kulturdepartementet foreslår å videreføre dagens § 13, som gir lærere og elever rett til å gjøre opptak av sin egen fremføring av verk for bruk i undervisningen såfremt opptaket ikke benyttes i annet øyemed. Videre foreslås videreført åndsverkloven § 13 annet ledd, som gir Kongen rett til å bestemme at skoler og andre undervisningsinstitusjoner vederlagsfritt kan gjøre opptak for tidsforskutt bruk. Endelig foreslås videreført tvangslisensen for eksemplarframstilling av verk til bruk ved offentlig eksamen (§ 13 a). Universitets- og høskolerådet støtter disse forslagene.